

НҰРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ

*Ой
бөлістім
халқымен*

Алматы «Мектеп» 2006

Н $\frac{0803010200-027}{404(05)-06}$ 168—06

© Назарбаев Н. Ә., 2006

© «Мектеп» баспасы, көркем
безендірілуі, 2006

Барлық құқықтары қорғалған

Басылымның мүлкітік құқықтары
«Мектеп» баспасына тиесілі

ТАҒЫЛЫМЫ ТЕРЕҢ ТОЛҒАМДАР

Мемлекет басқару өнері күнделікті ел тағдырына қатысы бар үлкенді-кішілі шешімдер қабылдаумен ғана шектелмейді. Ол сондай-ақ халқымен күнбе-күн жүздесіп отыруды, өз ойыңды көркем тілмен кестелі етіп жеткізе білуді, мақсат-міндеттерді айқын ұғындыру арқылы жұртыңды ұлы істерге үмсындырып, соны орындауға жұмылдыра білуді қажет етеді. Ал сол орнықты ой мен кестелі сөз өмірде нақты іспен өріліп жатса, әрі соның оң нәтижесін халық өзінің күнделікті тіршілігінде нақты сезініп отырса, мұндай елдің бүгіні қандай жарқын болса, келешегі де сондай кемел болады деп үміттенуге негіз бар. Сондықтан да халқының көңілінен шығатын Елбасының ойға терең, сөзге шешен болып келуі, ең алдымен, елдің бағы деуіміз керек. Тәуелсіздік жылдарынан бері елінің жүгін аудармай алып келе жатқан кемел көшбасшымыз, 2005 жылдың аяғында өткен кезекті Президент сайлауында өз бәсекелестерін айқын басымдықпен жеңіп, ел басқару тізгінін қолына қайта ұстаған тұңғыш Елбасымыз, екі тілде шешен де көсем сөйлеп, көсілте жаза білетін Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевты сондай айтулы тұлғалардың қатарынан көреміз. Оның осы жылдарда түрлі мінбелерден сөйлеген сөздері мен халық өкілдерімен өткізген кездесулерінде ағынан жарылып айтқан пікірлерінің арасында оқырманы мен тыңдарманын елең еткізіп қана қоймай, жан-жүрегің баурап алатын өрісті ойлар мен толғамды пікірлер аз емес.

Су түбінде жатқан тас

Жел толқытса шығады.

Ой түбінде жатқан сөз

Шер толқытса шығады, —

деп дала данышпаны Асан қайғы бабамыз кезінде тап басып айтып кеткендей, сол ойлардың айтылуына, негізінен, еліміз тәуелсіздік алған жылдары бастан өткерген түрлі тарихи жағдаяттар мен оқиғалар, содан туындаған ой тебіреністері себеп болғаны анық.

Әйтсе де, сөз қашанда айтылар сәтінде айтылуымен құнды. Халқымыздың: «Дер кезінде айтылмаған сөзді айтылмады деп есепте» деуінде де үлкен пәлсафалық мән жатыр. Демек, бүгінде еліміз заман көшіне ілесіп, жоғары қарқынмен дамып отырса, мұнда Елбасымыздың халқына керекті сөзді дер кезінде әрі әсерлі айта білген сұңғылалығының да өзіндік орны болғаны.

Президенттің осы жинаққа енген «Мен өз халқымды сүйемін», «Садағаң кетейін, айналайын халқым!», «Нені де болса елмен бірге көремін, елмен бірге төземін, елмен бірге жеңемін!» деген сертпен тең тегеурінді тіркестерімен қатар «Өсер елдің баласы арманшыл болса, өшер елдің баласы жанжалшыл болады», «Дауы таусылмайтын елдің жауы да таусылмайды», «Қазақтың ұлттық рухы оның ерлігінде жатыр», «Жас ұрпақ өз дәуірінің шежіресін әрдайым өздері жазған», «Барлық адамдар кенеттен періштеге айналса, онда үкіметтің керегі болмас еді. Адамдар періште емес...» деген сияқты сырт көзге қарапайым көрінгенімен, мағынасына терең үңілген жанға жеткізер жүгі салмақты пайымдауларыңда мол өмірлік тәжірибе, шиыршық атқан ой тебіренісі, ғибратты тағылым жатқаны ақиқат.

Сөзді кие тұтқан, бір ауыз сөзге тоқтаған, «Айтылмаса сөздің атасы өледі» деп қарайтын дана халқымыз үшін Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың аузынан айтылып, қаламынан туындаған осынау қадау-қадау пікірлердің қадір-қасиеті қашанда өзгеше деп түсінеміз. Соларды оқысаң, ойың байып, жан-дүниең кеңіп, тынысың ашылғандай күйге енесің.

Сондықтан да оқырман қауымға оңтайлы болуы үшін осындай ой-пікірлерді жинаққа топтастырып ұсынғанды жөн көрдік. Бұл жинақ осыған дейін жарық көрген «Туған елім — тірегім» (Алматы, «Рауан», 2001 ж.) және «Өзекжарды ойлар» (Алматы, «Мектеп», 2003 ж.) атты кітаптардың заңды жалғасы деуге болады.

Сөз бен ойдың мән-мағынасын білетін оқырманның бұл кітаптан мол ғибрат алатыны даусыз.

Бірінші
тарау

---

*Жалғыз Отан –
тәуелсіз Қазақстан*

Бұл дүниеде біздің бір ғана Отанымыз бар, ол — тәуелсіз Қазақстан.

Отанды сүю — өркениеттіліктің бірінші белгісі.

Салтанаты жарасқан қаласы бар,
байтағы ұшан-теңіз даласы бар, аруақ
қолдаған бабасы бар ел екендігімізді
мақтан етейік!

Отаншылдық рухы бізге ауадай қажет.

Мен үшін елімді дамыған елдердің сапына тұрғызып, санатына қосудан үлкен мақсат жоқ.

Елі мұратқа жетпей тұрып, ері мұратқа жетуші ме еді? Сондықтан елдіктің қамын ең алдымен ойламай болмайды.

Егер біз мемлекет болып тұрғымыз келсе, өзіміздің мемлекеттігімізді ұзақ уақытқа меңзеп құрғымыз келсе, онда халықтың руханиятының бастауларын түсінгеніміз жөн.

Тамағыңды тауып жерлік кәсіп, одан да тәуір қызмет жолығар. Бірақ ол қара орманың — өскен еліңнің ортасында жүріп ішкен бір жұтым қара суға қайдан татысын?!

Еліңнің ұлы болсаң, еліңе жаның ашыса,
азаматтық намысың болса, қазақтың
ұлттық жалғыз мемлекетінің нығайып-
көркеюі жолында жан теріңді сығып жүріп
еңбек ет. Жердің де, елдің де иесі өзің
екеніңді ұмытпа!

Жырақтағы жұртың жаутаңдап қарап
отырса, кісінің жаны қайтіп жай табады?!

Қазақтың өзіндік ұлттық қасиеттерінің қайта қалыптасуына қамқорлық жасау — менің Президенттік те, перзенттік те парызым.

...Отандастарымнан бөлек уайымым да жоқ, олардан бөлек қайғым да жоқ. Нені де болса елмен бірге көремін, елмен бірге төземін, елмен бірге жеңемін.

Мейлі, сен патша не қойшы бол, бәрібір... Атамекеніңнен табаның тайса — жетімсің...

Біз бүгінгі бейбіт тірлігіміз үшін, Қазақстан деп аталатын Республиканың жер бетінде барлығы үшін тарихтың әр тұсында осы елді, осы жерді қорғаған қайсар жандардың аруағының алдында қашанда қарыздармыз.

Отаны бірдің — тілегі бір, жүрегі бір.

Бүгінгі қазақ қауымына аса қажет нәрсе — өзіміздің намысшылдық дәстүрлерімізді дамыту.

Мен ешқашан мүмкін болмайтын мәселеге уәде берген емеспін, ал уәде берсем — қашанда орындаймын.

Жанға түскен жарақатты, жараланған жүрек пен зердені жазу қандайлық қиын десеңізші.

Отанға сүйіспеншілік жайында қызыл сөзді тоқтаусыз ұзақ айтуға болады, алайда онымен Отаныңның гүлденуіне ешқандай көмек көрсете алмайсың.

Елдік те ерлік сияқты сын сағатта танылады.

Бүгінгі таңда ел қамынан басқа қандай мүдде болуы мүмкін? Сондықтан елдің ақыны да, әкімі де бір мақсатты көздеуі керек.

Ел туралы жадағай ойлау да, халықтың тағдырымен ойнау да түбі жақсылыққа апармайды.

Біз — алыс сапарға бел буып, кемемізді тәуекел дариясына түсірген елміз, елес үмітті емес, ерлік пен елдік мұратын кемеміздің тұғырына ту етіп байлаған елміз.

Өсер елдің баласы арманшыл болса, өшер елдің баласы жанжалшыл болады.

Елімізге бойына ата-бабамыздың ел мен жерге деген сүйіспеншілік қасиеті дарыған, егеменді елімізге аянбай қызмет ететін, ой-өрісі кең, алғыр да жүректі, сауатты да салауатты азаматтар қажет.

Ел көшін бастау — маған сын, мені қоштау — елге сын.

Отбасы — Отанның ошағы.

Дауы таусылмайтын елдің жауы да таусылмайды.

Қашанда, қай істе болсын, ханы мен халқы бір болып, тұтастық құрғанда — мемлекет нығайып, ел ырысы тасады; ал халқы қолдамай, ханы халқын қорғамай, өзімшілдік өктемдік алып, өзара талас-тартысқа түскенде — мемлекет әлсіреп, ел ырысы қашады.

Көп ұлтты ел болуымыз — біздің байлығымыз, мақтанышымыз.

Бізді біріктіретін жеке бастың қамы емес, бізді ел туралы биік ұғымдар, ортақ мүдделер ғана біріктіре алады.

Ел болу үшін — ұлттық рух, ұлттық қасиет және ұлтқа деген сенім болуы керек.

Әлемдік өркениеттің үздік жетістіктерін, басқа халықтардың рухани қазыналарын бойымызға сіңіру қанша маңызды болса да, біздің әрқайсымыз өзіміздің терең тамырымыз — туған жеріміз туралы есте ұстап, қай елдің азаматтары екенімізге есеп беруіміз қажет.

Елдің тағдыры — өз қолымызда.

Біз — бабалары басының қадірін арттыруды басты мұрат санаған елдің баласымыз.

Қазақтар талай рет тұтасымен қырылып кетуге шақ қалды. Бірақ өмірге деген құштарлық, азаттық аңсары еңсесі түскен елді қайыра түлетіп, қайтадан тәуекел тұғырына қондырып отырды.

Қазақстанда тұратын әрбір адам өзін осы елдің перзенті сезінбейінше, болашағына сенбейінше, біздің жұмысымыз ілгері баспайды.

Өзін-өзі қорғай алған елдер ғана өсіп-
өркендеген.

Елдің бетінде, желдің өтінде жүрген
адамға сынақ көп.

Қазақ елінің озып, үдеген кезі де, тозып,
жүдеген кезі де аз емес.

Мен білгенде, мына дүниенің дидарында «Жаным — арымның садағасы» деген сөзден артық ұлы сөз жоқ. Соны айтқан — қазақ.

Өз мемлекетіміз үшін мақтаныш сезіміне бөленіп, біртұтас отбасы сезімін сезінуге, қазір бүкіл дүние жүзі білетін Республика Туын, Елтаңбасын, Гимнін ардақтап, құрметтеуге тиіспіз.

Әрбір адам бала кезінен «Қазақстан — менің Отаным, оның мен үшін жауапты екені сияқты, мен де ол үшін жауаптымын» деген қарапайым ойды бойына сіңіріп өсетіндей болғаны жөн.

Тарихтың бетбұрысты кезеңдерінде мемлекеттің кез келген басшысы біліксіздікке, әсіресе экономикалық және саяси дамудың үлгілерін талдау мәселесіндегі біліксіздікке қатаң қарсы тұруы, бәріне бірдей жаға бермейтін, бірақ өміршең маңызы бар шешімдерді қабылдауы тиіс.

Кейде адамдарды еркінен тыс қазір барғысы келмейтін, бірақ объективті түрде баруға тиіс жаққа жетелеуге тура келеді.

Қамшының сабындай қысқа ғұмырда халқыңның көшінің басында жүруден, ұлы істеріне тікелей ат салысудан артық қандай мәртебе керек?!

Ары үшін жанын садаға ететін қазақтай қасиетті халықтың, осы елдегі сан түрлі ұлттың баласының басын қосып, басшылығында жүру тұрмақ, қосын тігіп, қосшылығында жүрудің өзі жаныңды тербейтін бақыт емес пе?!

Екінші
тарау

---

*Жер тағдыры –
ел тағдыры*

Жер тағдыры — ел тағдыры.

Жер жақындығы тағдырың мен
тарихыңды жақындастырмай қоймайды.

Жер абаттанса, ел ауқаттанады.

Ауылдың амандығы — елдің амандығы.

Ауыл — қазақтың алтын бесігі.

Төрткүл дүниенің төрт құбыласынан тұрақты дос, айнымас әріптес, сапарлас серіктес, қақысы бұзылмас көрші тапқан Қазақстан жаңа мыңжылдықтың ұлы көшінде керуен тартып келеді.

Бүгін біздің төңірегімізде бейбітшілік белдеуі қалыптасты деп сеніммен айтуға болады. Бірде-бір мемлекеттің бізге талабы жоқ әрі жау көзқараста емес.

Қалалардың да адамдар сияқты өз тағдыры болады.

Астананы тек мемлекет басшылары
ғана құрмайды, астана да ел басшылығын
қалыптастырады.

Астанасына қарап елін таниды.

Қыдыр қонып, құт дарыған киелі қоныс,
мұбарак мекен — Алматы! Биікке самғап,
қиырды шарлау, заманнан қалмай
зымырай заулау — мына біздерге өзің
берген тәрбие, өзің көрсеткен өнеге, өзің
тапсырған тарихи аманат!

Алматы — біздің тәуелсіздігіміздің
алтын бесігі, мемлекеттігіміздің алтын
діңгегі.

Астана келбеті — ұлт келбеті.

Жаңа астананың қаласы да, адамдардың санасы да жаңа болсын.

Астана — Отанымыздың жүрегі,
тәуелсіздігіміздің тірегі.

Астананың абыройы — қазақ руханиятының абыройы.

Жаңа Астана — ежелгі қазақ жерінің төрі.

Жаңа Астана — тәуелсіз Қазақстан үшін жарқын келешектің нышаны.

Тарихымыздың жалғасы, өміршең істеріміздің арнасы бұдан былай да жаңа Астанада жалғасын таба беруі тиіс.

Астана — мемлекет дидары, халық мерейі. Күллі әлем атын енді жаттай бастаған жаңа Астана біздің жас мемлекетімізге деген назарды арттыра түсері сөзсіз. Оның біз жетпек биіктердей өрелі, біз орнатпақ қоғамдай тартымды болып көркейіп өсуі жолында күш-жігерді аямаймыз. Біздің жаңа Астананы, жаңа Астананың бізді ұятқа қалдырмайтынына нық сенімдіміз.

Қазақ халқы — тамырын жеті қабат жер астына жіберген алып бәйтеректей өзегін ғасырлар тереңіне тартып, осынау қасиетті ұлы даласынан табан аудармай, дауылдармен алысып, тағдырымен қарысып, өсіп-өркендеп келе жатқан байырғы халық.

Ұлттық тұтастығымыздың мәселесі ең өткір қойылған арғы Тоқтамыс пен Едіге, бергі Тәуке мен Абылай замандарында билік ордасының бұл маңайға қайта-қайта көшіп келіп, көшіп кетуінде де көп сыр бар. Үстіміздегі ғасыр басында алғашқы қазақ либералдары — Алаш партиясы көсемдері де саяси орталықты әуелден зор стратегиялық маңызға ие осы аймаққа көшіріп әкелуге күш салды.

Енді, міне, екі ғасыр тоғысында, жаңа мыңжылдық табалдырығында өшкен жанып, өлген тіріліп, кеткен есе түгеңделіп, жығылған ту қайта желбіреп, жоғалған елдік қайта оралып, құлаған орда қайта бой көтергеніне де куә болып отырмыз. Бұл да ұзағынан болғай, қайырымен келгей, қадірлі халқым!

Басқа ұлттармен және ұлыстармен бейбіт тату көршілік қарым-қатынаста болу — қазақтардың ежелгі дәстүрі.

Біздің халыққа қоғамдық және әлеуметтік жатырқаушылық жат, өз көршілерінің тұрмыс-салтына, әдет-ғұрпы мен мәдениетіне игі ниетпен, құрметпен қарау тән.

Ашық-жарқындық, мейірбандық, қай ұлттың өкілі екен демей, кем-кетікке немесе жарлы-жақыбайға жәрдемдесуге әзір тұру — халқымыздың тумысына біткен қасиеті.

Қазақтың қасиетті жерінің асты да — байлық, үсті де — байлық.

Жерден өтер байлық жоқ: жер болса — ел болады, ел болса — ер болады.

Қазақ даласы — Ұлы Түркі елінің қара
шаңырағы.

Көптеген елдерді араладым. Табиғаты
ғажайып талай өлкенің сұлулығына көз
құмарымды суардым. Бірақ бәрі де өзім
туып-өскен қазағымның жеріне,
Алатаудың бір бөктеріне жамбастай
жығылған үш қоңыр төбеге жетпеді.
Балалығымның, сағынышымның алтын
қазығы сонда екен...

Үшінші
тарау

---

*Садағаң кетейін,
айналайын халқы*

Мен өз халқымды сүйемін. Оның мені
бала кезімнен сабыр мен парасатқа
баулығанын мақтан тұтамын. Басымды
иемін!

Кез келген халыққа бәрінен бұрын
асқақ рух керек.

Садағаң кетейін, айналайын халқым!
Сенің мүддең жолыңда бойдағы қуат,
ойдағы нәрдің бәрін сарп етуге бейілмін.

Садағаң кетейін, айналайын халқым!

Мен өз халқымның көнбеске көніп, шыдамасқа шыдай білетін төзімділігіне қайран қаламын. Мәңгіліктің қатыгез тасқыны біржолата мүжіп, біржолата үгіп, біржолата шайып әкететіндей талай қилы кезең тұсында қиналса да, аман қала алыпты.

Ең бастысы, тату-тәтті ынтымағы жарасқан көп ұлтты халқымыз бар. Ел дегенде, жер дегенде — білегін сыбанып, іске дайын тұрған азаматтарымыз бар. Сан ғасырлар бойы талай теперішті көрседі, жайсаң жанын, әсем әнін, күмбір күйін, әдемі әдет-ғұрпын, таза тілін сақтаған ұлтымыз бар. Міне, біздің басты байлығымыз — осы.

Мен өз халқымның жолында басымды бәйгеге тіккен адаммын.

Мемлекетіміздің діңгегі — қазақ халқы. Ел де, жер де — қазақтікі. Ел болудың ұяты да біздің жұрттың мойнында.

Менің бірден-бір қалауым, менің үмітім, егер қаласаңыздар, арманым — шамамның келгенінше, Қазақстан халқының өзін жан-жақты дамытуы үшін қалыпты, шынайы өркениетті жағдай жасауға жәрдемдесу.

Қазақ та енді үлкен ұлтқа тән төзім мен сабырлы мінез көрсетуі керек.

Рухы еркін халық қана ұлы істерді атқара алады.

Ежелден рух еркіндігін ерекше қастер тұтқан халқымыздың асыл дәстүрлерін жаңа заманға жарасымды жалғастыруымыз қажет.

Садағаң кетейін, айналайын халқым!

Біз кешегісі тұлдыр, болашағы бұлдыр
халық емеспіз.

Қазақтың ұлттық рухы оның ерлігінде
жатыр.

Өткен жолын жетік білетін қауым алар
асуларын да айқын елестете алады.

Бабаларын қалтқысыз қастерлей білген халық балаларының болашағын да қапысыз қамдай алмақ.

Қазақ баласының мызғымас та мұқалмас ерлік дәстүрінің тамыры тереңде жатыр.

Қабырғалы халқы болмаса, қандай басшының да тауы шағылмай, тауаны қайтпай қоймайды.

Садағаң кетейін, айналайын халқым!

Ұлтымыздың өз тамырынан қол үзбей, оған балта шаппай әрі қарай өсіп-өркендеуіне жағдай жасау — ең үлкен міндеттердің бірі. Нарық қазақтардың ұлттық болмысын бұзбайды, керісінше, оны жаңаша жетілдіре түседі.

Өз халқын сүйген адам ғана оның тағдыры үшін күйе алады.

Халықтың сенімін ақтаудан артық
абырой жоқ, болуы да мүмкін емес.

Кез келген мемлекеттің қуаты —
халқында.

XXI ғасыр қазақ халқының жұлдызы
жанатын ғасыр болатынына сенемін.

Қазақты Құдай шыдамынан ажырат-
пасын.

Еліміздің басты байлығы, ең қастерлі
қазынасы жердің астында да емес,
үстінде де емес — адамдарымыздың
жүрегінде.

Тарихты тудырушы да, мемлекеттік
биліктің бірден-бір бастау- бұлағы да —
халықтың өзі.

Ежелден құт-береке дарыған халқымыздың дарқан көңілі ешқашан ортайған емес.

Халықтар арасындағы келісім мен достықтың алтын тамыры қазақтарға тән асыл қасиеттерде жатыр.

Садағаң кетейін, айналайын халқым!

Қазақ халқы жиырманшы ғасырдың бүкіл өн бойында өзге халықтар түсінде көрсе шошып оянардай қасіретті оқиғаларды бастан кешірді. Мен өз халқымның көнбеске көніп, шыдамасқа шыдай алатын қайратына қайран қаламын.

Қазақ халқы сан ғасырлар бойы өзінің егемендігі мен тәуелсіздігі үшін күресіп келді. Өзінің ең жақсы қасиеттерінің: қатер төнген сәттерде бірігіп, ұйымдаса білуінің, сондай-ақ басқа халықтармен бейбітшілік, келісім мен тату көршілік жағдайында тұруға деген ынты-ықыласының арқасында ол тарих тасқынының астында қалып қоймай, өзінің мемлекеттігін қалпына келтіре алды.

Садағаң кетейін, айналайын халқым!

Өзін-өзі сақтап қала алған халық, өте талантты халық.

Рухы еркін халық қана ұлы істерді атқара алады.

Қазақ баласының мызғымас та мұқалмас ерлік дәстүрінің тамыры тереңде жатыр.

Өліге де, тіріге де бар жанымен беріліп,
қызмет көрсететін мұндай халық: ер
мінезді, ақ көңілді, қолы да ашық халық
дүние жүзінен табыла қояр ма екен?!

Біз — қашанда өткенге салауат айтып,
жарқын болашақтан жақсы үміт күткен
халықпыз.

Маған ары үшін жанын садаға ететін осындай текті халыққа, мені ұлым деп, перзентім деп төбесіне көтерген халыққа, арғы-бергідегі қазақ баласының бірдебірінің пешенесіне бұйырмаған бақытты — толыққанды, тәуелсіз мемлекет құрудың басында болу бақытын бұйыртқан халыққа қызмет етуден артық ештеңенің керегі жоқ, осы жолда мен бойымдағы бар қайрат-қабілетімді, білім-білігімді аямай жұмсаймын, қандай тәуекелге де барамын.

Мен жеткен жеңістерім мен алған асуларымды, ең әуелі туған халқыммен байланыстыруға дағдыланған адаммын. Сондықтан болар, қиналсам да, қуансам да бар-жоғымның сыншысы, ар-намысымның өлшемі тек халқым болсын деп ойлаймын.

Садағаң кетейін, айналайын халқым!

Құдай қазаққа қырын қарамаған:
пейіліне сай етіп ұлан-ғайыр жер берген,
асты-үстін толтырып кен берген, мейірбан,
ақ көңіл, адал ел берген, жаны үшін малың,
ары үшін жанын садаға ететін ер берген.

Мен осы халықтың қаны мен жанынан
жаралған перзентпін, сондықтан да қиын
кезеңде өз мойныма түскен ауыр жүкті
мойымай көтеруге міндеттімін.

Ой бөлістім халқыммен

Маған тіл, діл, өмір, тіршілік сыйлаған
туған халқыма бар есті тірлігімде қарыздар
болып өтемін!

Ұлттың ұлы болмай тұрып, адамзаттың
перзенті болу мүмкін бе? Мүмкін емес!

Біз қандай қиын-қыстау сыңдарда да
өзіміздің жауынгерлік даңқымызға дақ
түсірмеген халықпыз.

Төртінші
тарау

---

*Тәуелсіздік – тәуекелі
тиратындардың еншісі*

Тәуелсіздік — тарихтың мәңгіге бөліп берген еншісі емес, халықтардың мамыражай өмір сүруіне берілген кепілдік те емес: аңғал болмағанымыз абзал.

Тәуекелі тұратындардың ғана қолы жетпесе, Тәуелсіздік бола ма? Азаппен, арпалыспен келмесе, Азаттық бола ма? Оңайлықпен келсе, оның қадірі бола ма? Қадірі жоқ нәрсе қолда ұзақ тұра ма?

Алда тұрған сын белестерден білекке — білек, жүрекке — жүрек, тілекке — тілек қоса білсек қана абыройлы өте аламыз.

Тәуелсіздіктің қайта оралғаны — біздің ата-бабаларымыздың санғасырлық азаттық күресінің заңды өтеуі. Жаратқан Иенің жасаған әділдігі. Ата-бабаларымыздың осыншама байтақ жерді ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен қорғап қалғанының арқасы.

Дүниеде тәуелсіз Қазақ елі бар.

Әлемде егемен Қазақстан бар.

Оның көп ұлтты, тату, ынтымақшыл
халқы бар.

Қуатты экономикасы, сенімді саяси
жүйесі бар.

Ең бастысы — бүгіннен нұрлы, бүгін-
нен кемел болашағы бар.

Сол күнге берік сенім бар!

Енді біздің ел атқа қонады: дүйім дүниенің қандай дүбірлі додасына да тайсалмай түсіп, кім-кіммен де жалтақсыз жарысатын болады.

Басқаға жалтақтайтын күннен кеттік.

Бар байлығымызды өзімізге бұйыратын еттік.

Қоғамның саяси тұрақтылығы мен бірлігіне жеттік.

Қысқасы, егемен ел болудың ең ауыр белесінен өттік.

Біле білсек, осы он жылдағы еңбегіміздің ең басты қорытындысы — ел болғанымыз. Ел бола алғанымыз. Біз мемлекет құрдық. Құрғанда да, аты бар да заты жоқ мемлекет емес, бүкіл адамзат танытын, танып қана қоймаған, мойындайтын, құрметтейтін мемлекет құра алдық.

Қазақстанның тәуелсіздігі бейбіт жолмен келді. Бұл — азаттық үшін алысқан мың-мыңдаған азаматтардың қасиетті қанының өтеуі. Бұл — бүкіл тарихында өзгелерге қиянат жасау дегенді білмеген халықтың пейілінің қайтарымы.

Тәуелсіздік Туын тігуге қаншалықты қажыр-қайрат керек болса, оны құлатпай сақтап қалуға соншалықты қажыр-қайрат керек.

Алдымызда асу-асу белдер бар, ұлт жолында ұйтқи соғар желдер бар. Бел де талар, жел де беттен қағар. Бәріне көну керек, бәріне төзу керек.

Теңге — ел тұрақтылығы мен тәуелсіздігінің белгісі.

Қаз тұрып, қадам басқан Тәуелсіздік сәбилік тұсауын өміршең уақытқа кестірген кезден бастап, Қазақстанымыз айшылық жерді алты-ақ аттаған алып секілді, дәуір жалынан мығым ұстап, тізгінін бекем қаға білді.

Аталарымыздың тар кезеңде табысып, бірлік-берекесін көрсеткен жақсылығымен қатар кеңшілікке шыққанда кесірлік танытып, ала болып ауыздағыларынан айырылып, өзара қырқысып кететін жаманшылығының қабат жүретіндігі де өзекті өртейді.

Қазақстанның аспан түстес Туының бетінде алтынға айналған бүркіт қанат керген. Осынау тәуекелі келіскен мазмұнды да мағыналы нысанның бойында табиғат та, тіршілік те, тарих та тоғысып жатыр.

Еңсесі түскен елдің есін жиғызған, жапа шегіп зар жылаған халықтың көзінің жасын тыйғызған кімдер еді?

Азаматынан айырылған арғымаққа қайтадан ер салдырған, тұтастық туын қолға қайтадан алдырған кімдер еді?

Қасиетті бабаларымыз — Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би еді.

Біз ендігі жерде Ресеймен қарым-қатынасты Біріккен Ұлттар Ұйымының тең қатарлы мүшелері ретінде сенімді әріптестік жағдайында жалғастыратын боламыз.

Бәрін де тарихтың сый-сыбағасы деуге болар, алайда жан-жүрегіңнің аңсары болған азаттықты ешкім де сыйға тарта алмайды.

Азаттық дегеніміз — бұл әлемдік тарих толқынында өзінің субъектілік құқығын сезінетін және оған жауап бере алатын халық болмысының жалғыз ғана үлгісі.

Біз тәуелсіздік алғаннан бері бірыңғай ізденіс үстінде келе жатқан елміз. Ізденіс үстінде дөп басу да, мүлт кету де бола береді. Ештеңе істемеген адам ғана қателеспеуі мүмкін.

Қандастарымызға қаратып айтар жайдың тағы бірі — тарихи Отанына оралған ағайын, ең алдымен, «Қазақстаным маған не береді?» деп емес, «Мен Қазақстаныма не беремін?» деп ойланғаны да дұрыс болар еді.

Бүгінгі біздің тәуелсіздігіміздің қайнар көзі — қазақ халқының сан ғасырлар бойғы күресінде, азаттыққа ұмтылған қайсарлығында жатыр.

Бойында қаны бар, намысы бар әрбір азамат: «Енді тәуелсіздікті қалай кемелдендіреміз, елдің көсегесін қайтсек көгертеміз?!» деп ой-санасын қамшылауы керек.

Халық кешпейтін бір-ақ нәрсе бар:
елдің қолына зарықтырып келіп қонған
бақыт құсынан — Тәуелсіздіктен
айырылуды кешпейді.

Тәуелсіздіктің тар жол, тайғақ кешуінен,
беттен қағар желінің есуінен тайсалмауға
тиіспіз.

Мәселе — қай топтың жеңетіндігінде немесе билік басына кімнің келетіндігінде емес, мәселе — тәуелсіздіктің тағдырында.

Азаттық жолы ұзақ та тауқыметті.
Оны баянды ете білу де оңай шаруа емес.

Өтпелі кезеңнің өкпек желі соғар да өтер.

Бесінші
тарау

---

*Ана тілі –
қлтымыздың айнасы*

Толыққанды тілсіз толыққанды ұлт
болуы мүмкін емес.

Ұлттық сана ұлттық тілмен қалып-
тасады.

...Қазақ тілі өзінің барша құдірет-
қуатымен әлемдік тіл кеңістігінің
құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақ
тілінің жетістігі — украин, өзбек және орыс
тілдерінің жетістігі сияқты бүкіл адамзатқа
ортақ мән-мазмұндық байлықтың бір
бөлігі. Әлем халықтарының бірде-бірінің
сөздігінде ұшыраспайтын, тек қана қазақ
тілінің мүмкіндіктері арқылы нақтылы
құбылысты танып-түсінуге болатын
сөздер бар.

Жыраулыққа, аңыз айтуға бейімі бар, ақыл-парасаты мол адам халықтың рухани ақыл-ой қазынасын сақтаушы ақын болған. Олардың арасынан шыққан неғұрлым беделді де құрметті, тілі өткір шешендер халықтың көкейкесті ой-пікірін ел билеушіге бетің бар, жүзің бар деп жалтақтамай, көзіне түп-тура ашық та батыл айтып салудан тайынбаған.

Түркі әлемінің эпостары — қазіргі түркі тектес халықтардың тарихы мен мәдениетінің біртұтас екендігін терең түсініп, жете сезіну үшін теңдесі жоқ құнды қазыналар. Сонау есте жоқ ежелгі замандардан бері бауырлас түркі халықтарының асыл қазынасы болып табылатын эпостар олардың даму тарихындағы небір қиынқыстау кезеңдерде халықпен бірге жасасып, бірге сақталып келеді.

Ғасырлар бойы қазақтың ұлт ретіндегі мәдени тұтастығына ең негізгі ұйытқы болған — оның ғажайып тілі.

...Қазақтардың рухани әлемі, негізінен, ауызекі поэзия дәстүрінің ықпалымен қалыптасып отырған. Қазіргінің талай елін қайран қалдыратын осынау байтақ кеңістікті кернеген поэзиялық әлем тек қана сұлулық пен сезімнің шеңберінде шектелмеген. Ол жаңашылдықтың жалынын лаулата да білген. Содан да болар, қазақтың поэзиялық шығармашылығында мейлінше терең танымдық қасиеттер бар. Сондықтан да қазақтың дәстүрлі поэзиясы ұдайы философиямен шеңдесіп жатады.

Қазақ даласында поэзия тек ақын-жыраулардың ғана еншісі болып қоймаған, ол қазақ мәдениетінің барлық тамырына нәр берген.

Қазақты этномәдени тұтастық ретінде танып-түсіну үшін халықтың ауызекі сөзінің құдіреті айрықша мәнді. Әрине, жадау тірліктің жайдақ сөзі емес, бұл жерде әңгіме армансыз сұхбаттан туатын асыл сөз туралы болып отыр. Салиқалы сөз «қазақылықты» құлпыртудың кілті болған.

Өнер әрқашанда шынайылық пен үндестікке шақырып, ұлтаралық қатынастың әмбебап тілі қызметін атқарады.

Менің терең сенімім мынада: қазақ тілі мен мәдениетін дамыту міндетін шешпейінше, ұлттық саясат мүмкін болмайды.

Ұлтты күшейтудің бірінші тетігі — тіл.

Шүкір, ел есін жиды: тілден артық қасиет жоқ екенін кештеу болса да түсіндік.

Қазақстанның болашағы — қазақ тілінде.

Әсіресе мемлекеттік қызметке қабылданған қазақ қазақша сөйлеуі керек. Болмаса басқа ұлттың өкіліне қалайша мұндай талап қоя аламыз?

Кеше болмағанның бүгін болуы мүмкін, бүгін болмағанның ертең болуы мүмкін, бірақ ана тіліне мән бермеушіліктің, оны құрметтемеудің орны толмас оққылықтарға соқтыратыны сөзсіз.

Ұлт пен тіл мәселесіне келгенде, ең бастысы, ұлттық оқшауланудан, томағатұйықтықтан қашу керек.

Сөз бұзылса, ой да бұзылады. Тіліміз ішкі әуезінен айырылып, сынын жоғалтады.

Ана тілі — бәріміздің анамыз, өйткені
ол ұлтымыздың анасы.

Ана тілін қадірлеу — әр азаматтың
перзенттік парызы.

Абайдың сөзі — қазақтың бойтұмары.

Абайдың мұрасы — қазақтың ең қасиетті қазынасы. Абай өзінің туған халқымен мәңгі-бақи бірге жасайды, ғасырлар бойы қалың елін, қазағын жаңа биіктерге, асқар асуларға шақыра береді.

Ана тілін армансыз бойға сіңіріңіздер, өйткені бабаларымыздың ғұмыр тәжірибесі, дүниетанымы, мінез-құлқы, өзіндік болмыс-бітімі осы тілде қаттаулы жатыр.

Тілге деген көзқарас, шындап келгенде,
елге деген көзқарас.

Қиын кезеңдерде ұлтты қожыратпау-
дың қуатты қаруы болған қазақ тілі —
бүгінгі өмірімізде де ұлтты тұтастан-
дырудың тегеурінді тетігі болуға тиіс.

Қазақ қазақпен қазақша сөйлессін.

Ана тіліміз — бізді ғасырдан ғасырға,
заманнан заманға аман жеткізген бірден-
бір арымыз да, нарымыз да.

...Дауға салса — алмастай қиған, сезімге
салса — қыраңдай қалқыған, ойға салса —
қорғасындай балқыған, өмірдің кез келген
орайыңда әрі қару, әрі қалқан, әрі байырғы,
әрі мәңгі жас, отты да ойнақы Ана тілінен
артық қазақ үшін бұл дүниеде қымбат
не бар екен?!

Бізге Ана тілімізден асқан тарихи мұра жоқ. Ендеше, оны жан аямай қастерлеуден асқан биік парыз жоқ.

Әр елдегі қазақ әр елдің тілін мықтап игерсе, ол — білім. Ол шетел тілінде сөйлесе — тіпті жақсы. Бірақ он шетел тіліне орап, ана тілін тұншықтырып, көміп тастаса — ол кешірілмес күнә.

Ғасырлар бойы қазақтың ұлт ретіндегі мәдени тұтастығына ең негізгі ұйытқы болған — оның ғажайып тілі.

Тарих пен тіл тамырлас.

Жақсы шығарма — жан серігің. Сәтті сомдалған кейіпкерімен қоса қуантады, ойландырады, мұңайтады.

Діл деген догма емес. Ол да өзгеріске түседі. Әрине, бұл — ұзақ процесс, қиын процесс.

Ғасырлар бойы бірде ерлікке, бірде ездікке тартып келген екі мінез бүгін де бойымызда бар. Жақсы жағын ойдағыдай жалғастырып сезіне алмадық, жаман жағынан біржолата безіне алмадық.

Біз жиырма бірінші ғасырдың қазақтардың шындап бағы жанатын ғасыры болуы жолында, қай жағынан да көсегесі көгерген халықтар қатарына қосылуы жолында бәріне де тәуекел ете алуға тиіспіз.

Біз етекке жабысқан, ағайынмен алысқан, билік жолында ұлттың ұлы мұраттарын да ұмытып кететін адамдарды айыра білуіміз керек.

Халқына жаны шыңдап ашитын қайраткер орға жығатын емес, өрге шығатын жол сілтейді.

Отаршыл заманды еске салып, халықтың намысына тиетін атауларды да, тілдің төл заңдылықтарын, табиғи үйлесімін бұзып тұрған атауларды да өзгерту керек.

Ұлттық сипатқа айналған дәстүріміз бен дүниетанымымызға сырттан келіп, түзету жасағысы келгендерге жол бере алмайтындығымызды ашық айтамыз.

Ұлттық мүддеге қызмет ету үшін әркім өзгені емес, өзін қамшылауға тиісті.

Ұлттық намыс — ұлы ұғым.

Қазір бой жарыстыратын заман емес,
ой жарыстыратын заман.

Қолымыздан қайрат, санамыздан ақыл
кетпесе, жақсылыққа жетеріміз де хақ.

Ұлылардың мұрасы да, мұраты да,
атақ-даңқы да, мерейтойы да —кейінгіге
үлгі. Ал үлгіге қарап ұрпақ өседі.

Адамның ішкі жан дүниесінің таза-
лығы мен діни сенімі бір-бірімен тығыз
байланысып, қатар жүрері хақ.

Діннің тұтастығы — елдің тұтастығы:
діни алауыздық ұлттық алауыздыққа
апарып соқтырады.

Жалпы, екі заттан — діни фанатизм мен діни көрсоқырлықтан бірдей сақтанған жөн.

Дін — ұстараның жүзіндей нәзік нәрсе. Мұнда жаза басып болмайды.

Жалпы, кез келген істе, ең абзалы — түсіндіру, ұғындыру. Экстремизммен күресте де солай ету керек. Әлемдік тәжірибе күш көрсетуге иек арта беру экстремистік пиғылдарды қоздыра түсетінін дәлелдейді.

Біздің бәрімізде хаққа бастайтын жол біреу. Сондықтан да діндер арасындағы әлдеқайда белсенді үн қатысудың уақыты жетті.

Дін — жаһандану дәуірі басталғанға дейін дүниеде гуманизм мен үндесу идеясын сақтаған және таратушы бірден-бір жаһандық құбылыс.

Адамның санасында діни және ұлттық сезімдер әрдайым тығыз астасып жатады.

Діни фанатизм нанымның кеңдігінен емес, шынайы діни мәдениеттің кемдігінен шығады.

Мен «Адам Құдайға жақын болу үшін оған өмір бойы сапар шегуі керек» дегенді жұбаныш етемін.

Ой бөлістім халқыммен

Өзімізді жамандай бергенде, бізге
жақсылықты кім әкеледі?!

Сөзден жаңылып, ізден адасатын
ретіміз жоқ.

Алтыншы
тарау

---

*Тарихтан тағылым
ала алсақ*

Тарих — кім-кімнен де жоғары
тұрған ұғым.

Тарих — өткеннің сабағы, алдағының
кейінгіге өнегесі.

Тарих жолы қашаңда тайғақ.

Бүгінгі қазақ халқы — сонау есте жоқ ескі замандарда-ақ тұлпарларының тұяғымен дүниені дүр сілкіндірген көне сақтардың, ежелгі ғұндардың, байырғы түріктердің ұрпағы, үлкен үйдің қара шаңырағын атажұртта сақтап қалған халық. Бұл — ескіден қалған көне жәдігерлер, сақ заманының куәгері «Алтын киімді адамның» алтын тостағаныңдағы және Түрік қағанатының тарихын танытқан Орхон—Енисей мен Талас жазбалары дәлелдеген шындық.

Тарихтың даңғыл жолынан Қазақстан да шет қалған жоқ. Оның ежелгі жерінде көптеген мемлекеттік құрылымдар өмір сүріп, олар да адамдар сияқты басынан балалық, жастық, кәмелеттік дәуірлерді өткізіп, құлдырау және күлден қайта бой көтеру дәуірлерін бастан кешірді.

Қазақ ұлтының бүгінге дейінгі қат-қабат тарихының мазмұны — азаттық үшін күреске сайып келеді. Елдік пен бостандық жолындағы күресіміздің байырғы скиф, ғұн, оғыз, сақ, үйсін, қаңлы, қыпшақ замандарынан кешегі шерлі Желтоқсанға дейінгі санғасырлық шежіресі бар.

Екі құрлық тоғысындағы бұл кеңістік тек жаһанды жаулап алар жойқын жорықтардың ғана емес, дін мен дінді, мәдениет пен мәдениетті, ұлт пен ұлтты ұластырар тарихи тамырластықтың да ұлы арнасы бола білді. Атақты «Жібек жолынан» көп бұрын біздің дәуірімізге дейінгі мыңжылдықтарда Ежелгі Эладаны Қиыр Шығыс халықтарымен жалғастырған даңқты «Дала жолы» тап осы өлкенің үстімен өтті.

Мәртебелі болашақ туралы армандай отырып, мерейлі өткенімізді де жадымызда сақтағанымыз жөн.

Бабаларын қалтқысыз қастерлей алған халық балаларының болашағын да қапысыз қамдай алмақшы.

Жұртымыз халықтығына қатер,
мемлекеттігіне қауіп төніп, айдарлысы
құлға, тұлымдысы күңге айналғалы тұрған
сын сағатта ағайын арасындағы бұрынғы
өкпе-назды сыртқа ысырып тастап,
намыс туын көтеріп, ардақ тұтқан
азаматының төңірегіне топтаса білген.
Арғы-бергі тарихымызда оған мысал көп.

Қазақстан жерінде байырғы да төлтума өркениеттің өсіп-өркендегенін біз әрі мақтаныш, әрі таңданыс сезімде танып-біле бастадық. Қазақтың ұлан-байтақ қуаң даласы бір кездері Еуразияның ұлы кеңістігіне тіршілік ырғағын дарытқан. Көкжиекпен астасып, үнсіз мүлгіген бейіт-қорымдар әлемдік ауқымдағы оқиғалардың куәсі. Осы даладан бірде бейбіт, енді бірде жорық сапарымен қиянға аттанған бабаларымыз өзімен бірге талай елге жеткізген білім-біліктің кейін талай-талай айтулы жаңалықтарға тұғыр болғаны да белгілі.

Біздің ата-бабаларымыз Қиыр Шығыстан Батыс Еуропаға дейінгі, Сібірден Үндістанға дейінгі аумақты алып жатқан мемлекеттердің дамуында екі мың жыл бойы елеулі рөл атқарып келді.

Орасан зор кең-байтақ аумақты қоныстанған көшпелілер Еуразияның этностық және мемлекеттік бет-бейнесін бір емес, бірнеше рет өзгертті.

Желді тоқсанның ызғарлы табиғатын жұмсартып, жанымызды жарқын шуаққа бөлеп, көк аспан көңілімізді шайдай ашқан мемлекеттік мерекеміз біздің тарихи көшімізді ғасырдан ғасырға жалғай береді.

Нақ осыны маңдайымызға жазған Тарих біздің ұрпаққа тәуелсіздік бастауында тұру құрметін беріп, туған Қазақстан үшін жауапкершілікке бөледі.

Тың игеру — бұл жиырмасыншы ғасырдың аса зор әлеуметтік-экономикалық жобасы, оған ұқсас жоба әлем тарихында болған емес.

Өзінің ядролық арсеналынан бас тартып және әлемдегі аса ірі ядролық полигонын мәңгілікке жауып, дүние жүзіне үлгі көрсеткен де Қазақстан болды.

Әр халықтың тарихында есімі мәңгі өшпестей ел жадында сақталатын тарихи тұлғалар болады. Қазақ халқының тарихындағы сондай киелі тұлғалардың бірі ғана емес, бірегейі — Абылай хан.

Біз аға ұрпақтың абыройлы істерін одан әрі жалғап, бізден кейінгі ұрпақ жаңылмай жүретін жол саламыз. Бұл жол — тәуелсіз Қазақстанымыздың гүлдену, өркендеу және даму жолы болады.

Біз тойларды тарихтан тағылым алу,
ұлылықтан ұлағат алу үшін өткізуіміз керек.

Өткеннің өкінішін айтқанда, елдің
еңсесін езе түсетіндей етіп емес, тарихтан
тағылым алып, кемшіліктерден безе
түсетіндей етіп айту керек.

Өткенге қарап, ертеңді түзе.

Тарих бізбен тоқтап қалмайды.

Қазақтың тек өз төл тарихы, әдебиеті мен мәдениеті әлі талай ұрпақ үшін таусылмайтын қазына. Ұрпаққа өнеге болар өзіміздің хан-сұлтан, батыр-бағлан, би-шешен, ақын-жазушыларымыз қаншама. Ендеше, біз неге әйтеуір киіз туырлықта дүниеге келді екен деп, есте жоқ ескі дәуірдің ерлерінің жыртысын жыртамыз. Қайта, керісінше, бүгінгі ұрпаққа өз ата-бабамыздың өнегелі тарихын ұсынбаймыз ба?! Ұлттық тәрбиенің өзі осындайдан басталмаушы ма еді?!

Өмір де аққан дария сияқты, бір орнында тұрмақ емес.

Қасиетті қазақ жері — ата-бабаларымыздың даңқты тарихын атының тұяғымен жазып кеткен жер.

Жалпақ жұртыңды, иісі алашыңды құрметтеу — алдымен өзің тұрған өлкенің тарихын, табиғатын танудан, адамдарын ардақтаудан басталады.

Өткеннің өнегесі — бүгінгінің баға жетпес байлығы.

Тарихты елдің азаматтары жасайды.

Қазақ ұлты, басқа қай ұлтпен салыстырғанда да, мемлекеттікке лайық екендігіне сенімдімін. Мұны ол өзінің бүкіл тарихымен дәлелдеп отыр.

Қазақ тарихында қазақ ұялатын ештеңе жоқ.

Ата-бабаларымыз бізге бірліктің, ынтымақтың, тұтастықтың ұлы үлгісін көрсетіп кетті. Қазақстанның арғы-бергі тарихының ең ғибратты тағылымы, міне, осында.

Қазақтың кең-байтақ жерінде аңызға айналмаған тұс тіпті аз, бәрі де қастерлі өлке, қасиетті мекен.

Өткенді тану, тарихты терең пайымдап, оған әділ баға беру — үлкен парасаттылық пен жауапкершілікті талап етеді.

Өткендердің қадірін білу, олардың арман-мүдделерін жалғастыру — адамгершілік парыз ғана емес, қоғамдық дамудың, ілгері басудың негізгі алғышарттарының бірі.

Тарихты жеңіл-желпі аңыз сөздердің жиынтығы деп қарайтын адамдар, шынында да, тарихтан тағылым ала алмайды.

Өткен заманды аңсау емес, тауқыметі мол болса да, өзіңе етене жақын өз тарихыңды қастерлеу қажет.

«Көшпелілер мал жайып өткен жерінің бәрін өздерінікі санай берген» дейтін сандырақты ғылыми тұрғыда әшкерелеу шарт.

Тарихтың тағылымы бізден ел қамын ойлар естілікті тілейді.

Адамзат өркениеті — халықтар мен мемлекеттердің тарихи аренаға келуінің, гүлденуінің және одан кетуінің үздіксіз құбылысы.

Ой бөлістім халқыммен

Атадан қалғанның бәрі бірдей алтын емес.

Қазақтың бүкіл тарихы — бірігу тарихы, тұтастану тарихы.

Қазақ — тек бірігу, бірлесу жолында келе жатқан халық.

Жетінші
тарау

---

*Әл бірлігі –
асыл қасиет*

Қазақ халқының ынтымағы мен бірлігі мықты болмайынша, мемлекетіміздің тұтастық келбетін сақтау мүмкін емес.

Қазақтың бәрі де бір-біріне ағайын.

Ел бірлігі — ең асыл қасиет.

Бірлік, ынтымақ, сабырлылық пен парасаттылық, ең алдымен, өзімізге — қазақтарға керек.

Бірлік — біздің қасиетті туымыз.

Үдеудің сыры — бірлікте,
Жүдеудің сыры — алауыздықта.

Бірлігі жақсының тірлігі тапшы болмайды.

Бізді біріктіретін жеке бастың қамы емес, бізді ел туралы биік ұғымдар, ортақ мүдделер ғана біріктіре алады.

Көршілік хақысы мүдделерді біріктірмей қоймайды.

Бақ та, тақ та таласқанға бұйырмайды,
халықтық істе жарасқанға бұйырады.

Біздің бабаларымыз тірі болуы үшін
бір болған, біз ірі болу үшін бір болуымыз
керек.

Ортақ мүдде ортақ жетістіктерге жігерлендіруге тиіс. Бүгінде Орталық Азияда қоян-қолтық жатқан бауырлас елдердің бәрінің мүддесі біреу — ғасырлап күтіп, әзер қолы жеткен азаттықтан айырылып қалмау. Ол үшін ішкі татулықты да, сыртқы татулықты да көздің қарашығындай сақтай білу керек.

Тек бірлесіп қана, бүкіл халықтың күш-жігерін біріктіріп қана біз алға баса аламыз.

Тұрақтылықсыз баршаның бақуатты болмасын халқымыз жақсы түсінеді. Біздің халықтың кемел даналығы да осында.

Егерде халықтың бірлігі болмаса, отансүйгіштік жанқиярлығы болмаса, бұл жер, қазақ деген халық, Қазақстан деген тәуелсіз ел де болмас еді.

Бірлігі берекелі, тірлігі мерекелі, ынтымағы жарасқан елдің ғана ырысы мен табысы мол болмақ.

Ел бірлігі — ең асыл қасиет.

Адам мен адамды, халық пен халықты,
ел мен елді жақындастырар ең берік
дәнекер — мүдде бірлігі.

Жүзге, руға бөлушілік — қоғамды
артқа тартатын, ұлт тұтастығына нұқсан
келтіретін нәрсе.

Ауызбіршілік жоқ жерде ешқашан да
ұлттық идеялар жүзеге асқан емес.

Қазақты еш уақытта сырттан жау алған емес, ала алған емес, қазақ әлсіресе — алауыздықтан әлсіреген, күшейсе — бірліктен күшейген.

Елдік тұтастыққа жік түсіретін, ағайын арасын суытатын қадамдардан аулақ болайық.

Қазақ өзімен-өзі тату болмай, өзгемен ешқашан тату бола алмайды.

Біз Ордабасыны бабаларымыздың бастамасымен баян тапқан берекелі бірліктің құт ұясы деп білеміз.

Бабаларымыз өзгелердің төріне шығу үшін өзі де меймандарына қақ төрінен орын беріп, құрмет көрсеткен.

Ендігі жерде біз бәріміз бір атаның — қазақ халқының ұлымыз. Ендігі жерде бәріміздің туған жеріміз біреу — ол жалпақ қазақ даласы.

Өз халқын сүйетін адам, өз жұртына жақсылық тілеген кісі өзге халықтарды ашындырмайды, өз ұлтын ешкімге қарсы қоймайды.

Жұлдыздың жаманы Айды күндейді.

Отбасында екеу келіспесе — шаңырақ шайқалады, екі басшы келіспесе — компания күйрейді, ал ел ішінде, ұлт пен ұлыс арасында жанжал шықса — мемлекет құлайды.

Еңсесі биік елдікке есі кеткен ғана
топырақ шашады.

Қазақстандағы ұлтаралық жарастық-
тың негізгі ұйытқысы болу міндетін
алдымен осы атамекеннің иесі — қазақ
халқы өз мойнына алуы керек.

Атырау мен Алтайдың арасындағы алып даланы жайлап жатқанда, мемлекеттің реттеуші тетіктері іске қосылмай тұрған кездің өзінде, ешқашан да, еш жерде де қазақта тайпа мен тайпа тұрмақ, ру мен ру соғысып көрмеген!

Ордабасы биігінде бар қазақтың басын қосып, тірі қалу үшін ірі болу керектігін, ірі болу үшін бір болу керектігін ұрпақтан ұрпаққа ұқтырып кеткен үш ұлы биіміз — Төле би, Қаз дауысты Қазыбек би, Әйтеке би — алдымен қазақтың бар баласының азаттықты мұрат тұтуын қамдаған.

Жаулықтың ең үлкені, ең қиыны —
ынтымақ үшін ымыраға бара алмау.

Тайталасу жолы орасан зор сілкініске
және сан мыңдаған адам құрбандығына
әкеліп соғады.

Біз келісім саясаты мен парасатты
ұлттық стратегиясыз ешқандай міндеттерді
шеше алмаймыз.

Ой бөлістім халқыммен

Жаңа қоғамға өтудің, қуатты мемлекет
құрудың негізгі тетігі — саяси тұрақтылық.

Кіммен дос болу, кіммен жақындасу,
кімнен өзіңді алысырақ ұстау — ұлтты
сақтаудың кепілі.

Сегізінші
тарау

---

*Ғлттық намыс –
ұлы ұғым*

Адамзаттың арманы — рухани
бостандық пен сөз еркіндігі.

Адам мен оның өмір сүру құқығы,
бостандығы — қоғам дамуының басты
басымдығы.

Көзсіз көнтерілік те, ессіз құстаналық
та — бірдей қауіпті.

... соғыс ең басты құндылықты — адамның өмірін үзіп түседі. Ал өмірден артық ештеңе жоқ.

Ұлттық идея — идеология жәдігөйлерінің ашқан жаңалығы емес, миллиондаған адамдардың өздерінің ұлттық міндеттерін түсінуінің жемісі болып табылады.

Сын сағатта елдігіміз де, ерлігіміз де бойымыздан табылуға тиіс.

Кез келген, тіпті ең керемет деген идеялардың өзі, егер оларды жүзеге асыру үшін адам қанын, көз жасы мен тақсіретін талап етсе, көк тиындық құны болмайды.

Менің ойымша, ең жақсы идеология — өмірдің өзінен туындайтын идеология.

Шығыстың саяси мүдделері көбіне-көп дәстүршіл топтардың қолдауына арқа сүйейді.

Саяси элита жалпыұлттық мүдделерді білдіру, оны барынша дәл сәулелендіру, сөйтіп халықтың өзін-өзі танып, бағалау дәрежесін көтеру қабілетімен емес, сол мүдделерді жүзеге асырудың жолын табу қабілетімен де дараланып тұруға тиіс.

Қоғамдық дамудың өзіндік ішкі заңдылықтары бар. Экономикада ертеңгі істі бүгін атқарып тастауға болар, бірақ саясатта ертеңгі істің ертең атқарылғаны жөн.

Бір кезде біреулердің еркінің қолжаулығы болған едік, енді тағы біреулердің пікірінің қолжаулығына айналмасақ екен!

Билік үшін күрестегі батылдық пен билік басындағы батылдық екі басқа.

Асықсақ, асығайық, алайда аптықпайық.
Бәрі де жөнімен жүрсін.

Ұлттық идеяны ұлттық астамшылық идеясына айналдыру ешбір этносқа да оша берген емес.

Бойымыз да, ойымыз да азат болсын.

Әскери қақтығыстардың жосықсыз екенін әлемнің ұғынғанына зор сенім артсақ та, парасатты мемлекет басқа үкіметтердің уәдесіне сеніп қана қоймай, өз елінің қуатына да сүйенетінін ұмытпағанымыз жөн.

Көпұлттылық — қоғамның кемшілігі емес, артықшылығы.

Адам баласы қай жерде жүрсе де өмірге шыр етіп түсіп, ана әлдиін естігеннен бастап, өзін — қазақпын, орыспын, украинмын, өзбекпін деп сезінеді. Адам бойындағы бұл сезімді қандай аса зор идеологиялық қарумен атқыласаң да, шапқыласаң да құртып жібере алмайсың.

Бүкіл кеңестік тарих қолында халықтардың құқыын таптау мен тікелей геноцид қаны бар.

Саяси сұрқияларды адамның көз жасы да, кінәсіз құрбандықтар да тоқтата алмайды.

Біз тұрмыстағы ұлтшылдықты, чиновниктік мейірімсіздікті, бұқаралық ақпарат құралдарындағы ойланбай жарияланған мақалаларды назардан тыс қалдырмауға тиіспіз. Бұл жеке-жеке оқиғалар болып көрінер, бірақ ол ауыр зардаптарға да әкеліп соғуы мүмкін.

Ұлт мәселесін шешудің әмбебап әдістері болмайды.

Өз қатеңді өзің түсініп, өзің түзете біл:
саясатшы даналығы дегеніміз — осы.

Мемлекет, қоғам, ұлт деңгейінде
пайымдайтын зиялыларымыз — біздің
баға жетпес байлығымыз, сарқылмас
қазынамыз.

Ұлыстың ұлы күні — көңілде кірбің
қалмай қауышатын, түсіністікпен
табысатын күн.

Наурыз — Жыл басы ғана емес, береке-бірліктің, ізгілік пен татулықтың, қайырымдылық пен кешірімділіктің, бауырмалдықтың мерекесі.

Уақыттың бір қасиеті — сенбесті иландырады, көнбесті ырқына алады.

Кеше әлі ерте болған, ал ертең кеш болып қалуы мүмкін сәттер болады.

Кейде бүгінгі мүмкіндіктердің ертең қатерге айналуы немесе керісінше болып шығуы да әбден мүмкін.

Оңалту үшін кейде оташылық тәсілді де қолдануға тура келеді.

Иә, бүгін бәріміз де қиындықтар салмағын сезінудеміз, бірақ қиындықсыз кезең болған ба: тарихтың парағы — кітаптың парағы емес қой?!

Идеялық бағдарламалар догмаларға емес, өмір шындығына негізделгені маңызды.

Дүние жаһандық, өзара тәуелділік сипат алды: жаһандық әріптестік үстемдік ету үшін бұл таным біздің берік принципімізге айналуы тиіс.

Мемлекеттік идеологияның бізге аса қажет бір ірі бұтағы, қомақты тармағы — халықты, ұрпақты патриотизмге, отаншылдық рухқа, елді, жерді сүйеге, қорғауға жұмылдыру.

Әлсіздің өзіне одақтас болатын күштіні таңдамайтыны ақиқат, ал өзінен күштіге бағынуға мәжбүр болатынын аңдамайтыны өкінішті.

Байсалды саясаткер «өзімнің іс-әрекетім баспасөз бетінде нашар баға алып қалуы мүмкін-ау» деген қауіп-қатерден қорықпауға тиіс.

Реформаларды жақтайтындардың қатарын жаппай көбейту — экономикалық қана емес, идеологиялық та міндет. Бізге қазір жартылай социалистік ұрандардың басын оңды-солды қоса салған қойыртпақ емес, реформашылық идеология керек.

Жол іздеп табар берік білік, терең
танымың болмаса — адасуың түк емес.

Кез келген реформа тек күшті өкімет
пен көсемдердің саяси еркі арқылы және
халықтың барлық топтары қайта құрудың
мәнін түсінумен қабылдаған кезде ғана
мақсатқа жете алады.

Ең басты міндет — қайталап айтамын,
халықтың рухын көтеру. Өзіне деген
сенімін арттыру.

Зиялылар бірлігі — ел бірлігі.

Ұлылар қашанда халықты рухани
асылдандырып отырған.

Ақынның, шешеннің данагөй сөзі халық үшін қашанда қастерлі, қашанда қасиетті.

Ұлылардың ұлағатын ұмытпау — ел боламыз деген халықтың тарих алдындағы парызы.

Иә, қай кезде де ұлыны ұлы түсініп, бағалаған!

Зиялылар — қай заманда да өмір сыры мен сынын жан-жүрегімен бағамдап, толғай білген, халқының келешектегі тағдырын зерек көңілімен болжай білген жаңдар.

Ұлтымыздың зиялылары — халқымыздың қиядағыны шалатын қырағы жанары, қоғамымыздың әділ қазысы.

Нағыз отаншылдықтың басты өлшемі де біздің зиялыларымыздың адалдығы мен әділдігінде, елі мен халқының алдындағы парызын терең түсінуінде.

Зиялылардың саясаткерлер қолындағы ойыншыққа айналуға хақысы жоқ. Зиялылар саясаткерлерге қарағанда анағұрлым арғы келешекті болжауы керек.

Тұрақтылық саяси мәселелерді шешудің күшке негізделмеген тәсілдеріне сүйенгенде ғана сақталмақ.

...жалғыз жер байлығына сеніп қалуға болмайды. Ең алдымен, ел байлығына сену керек. Ел байлығы деген не? Ол — білім, ол — жаңа технология, ол — осы заманғы инфрақұрылым, ол — бәрінен бұрын отаншылдық сезім, қазақстандық патриотизм.

Саясаттың негізгі мақсаты — адам қамы, қоғам қамы, ел қамы.

Саясат безбеншісі — ел.

Саяси мұрат пен саяси ақиқаттың орнын алмастыру әлі бұғанасы бекіп, қабырғасы қата қоймаған жас мемлекеттің шаңырағын шайқалтар шатқалаңдарға ұрындыруы мүмкін.

Өзгелердің тек қатесінен ғана емес,
жетістіктерінен де үйренген жөн.

Біз өзіміздің арғы, бергі ата-баба-
ларымыздың жүздеген буынының қал-
дырған өсиетін ақтап, мұраларын сақтап,
молайта беру жолында топтасуға тиіспіз.

Әлеуетіміздің асуы да, дәулетіміздің тасуы да өз қолымызда. Не істесек те, ақылмен істейік, арзан ұранға ермейік. Ұшпа сезімге ерік бермейік.

Нақақ көз жасы мен нақақ төгілген қан ешқашан да ұмытылуға тиіс емес.

Қауесет деген қара күйе сияқты: күйдірмейді, күйелейді.

Проблеманы анық көре білу қажет, одан түйеқұс секілді «құтылуға» болмайды.

Жұмыс істемесең, қателік те жасамайсың. Жұмыс барысында өмір болған соң, кемшілік болмай тұрмайды.

... жай жүрсең — қасірет қуып жетеді, асықсаң — қасіретті қуып жетуің мүмкін.

Теңізде дауыл тұрғанда, түбіндегі
қоқыстың бәрі судың бетіне шыға келеді.

Ақыл табылмай тұрып, ештеңе де
табылмайды.

Терроризммен күреске елігіп, елдер
мен халықтарды «тас ғасырына» қуып
тығу арқылы біз «терроризм» ұғымын
келмеске кетірудің орнына, тек қана
жаңдандыратын боламыз.

Тарихтың соншама бай, сан қырлы
болып келетіні сияқты, танымның жолы
да сан тарау.

Намыссыз азамат өзгелер түгілі өзінің
көсегесін де көгерте алмайды.

Бақыт — бағасын білгеннің ғана
басында тұрады.

Тоғызыншы
тарау

---

*Демократия жарлықпен
орнатылмайды*

Демократия — әлемнің өркениетті елдерінің таңдауы, яғни біздің де таңдауымыз.

Құқық жоқ жерде — бостандық та, демократия да жоқ.

Демократия жарлықпен орнатылмайды.

Біз енді демократия мектебінен өтіп жүрген ғана ел емеспіз, біз енді тоталитарлық қоғамнан кеше ғана шыққан мемлекетте демократияның қалай қалыптасатындығын өзгелерге көрсетіп те берген елміз.

Демократия мен әсіре демократия — екі басқа ұғымдар.

Мен тирания мен авторитаризмді жан-тәніммен жек көремін. Бірақ демократияны да асыра бағалағым келмейді. «Неғұрлым көптің сөзі — соғұрлым әділ шешім» деуге бейім тұратын сыңарезуліктен сескенемін.

Біздің демократиямыздың негізі — саяси, әлеуметтік және ұлтаралық келісім.

Біз қарапайым, алайда сөзсіз бір ақиқатты түсінуге тиіспіз — бүгінгі дүниеде біздің бәріміз өзара тәуелдіміз. Және бұл өзара тәуелділік кез келген жайт пен тербелісті сезінетін шетін де сезімтал тетік болып табылады.

Әркім өз сөзіне және іс-әрекетіне жауап беруі тиіс. Олай болмағанда, демократияның өзегі — бостандық бейберекетсіздікке айналмақ.

... Жеңіліс тапқан адам ешқашан өзін жазғырмайды, әрдайым өзгені кінәлауға ұмтылады. Ал жеңіс үшін қисыны қашқан деп тағдырға налу да, көңіл ауанына салыну да емес, нақты іс пен әрекет қана керек.

Егер қоғам ашық болмаса, онда оны жеке адамның немесе партияның диктатурасы алмастырады.

Қазақстан үнемі демократия жолымен жүретін болады. Бұл — менің нық сенімім және ұстанымым, менің саналы таңдауым.

Отан, Тәуелсіздік, тұрақты даму! Біздің ортақ ұранымыз осындай. Нақ осылар барша қазақстандықтардың тыныш та өркенді өмірін қамтамасыз етеді. Егер біз осы мәселеде біртұтас болсақ, онда қалғанының бәрі туралы келісе аламыз.

Мен дұрыс жолмен келе жатқанымызды, одан ауытқымайтынымызды сезінемін.

Біз конфессияаралық келісім орнатуымыз арқылы діни наным-сенім бостандығын қамтамасыз еттік.

Біз түбегейлі экономиканы табысты жүргізу арқылы мұқтаждықтан бостандықты орнықтырдық.

Біз еліміздің қауіпсіздігі мен тұрақтылығын қамтамасыз ету арқылы адамдарды үрейден арылттық.

Біз баспасөз еркіндігін қалыптастыру арқылы сөз бостандығын баянды еттік.

Біз ашық та еркін қоғам құрдық.

Осының бәрі қазақстандық демократияның басты жетістігі деп білемін.

Мемлекеттің міндеті — адамдардың еңбек етіп, өмір сүруінің тиісті заңдық тетіктерін жасау, конституциялық құқықтарына кепілдік беру.

Біз сөз бостандығын қолдаймыз, бірақ біз ғайбат сөйлеу мен жалған ақпаратқа қарсымыз.

Кез келген, тіпті ең төзімді де кемел көп этносты елде ұлтаралық келісім өздігінен, мемлекеттің белсенді ұлттық саясатынсыз, қоғамдағы ұлттық элитаның белсенді рөлінсіз сақтала алады деп ойлау аңғалдық болар еді.

Демократия, еркін қоғам — бұлар жолдың соңы емес, ал біз оның дәл бастауында тұрмыз.

Мен баршаға мынаны нақты айтқым келеді: біздің жағдайда биліктің әлсіздігі басқарудан айырылуды және біз қол жеткізгеннің бәрінен кері кетуді білдірген болар еді.

Билік дегеніміз — бұл, ең алдымен, жауапкершілік.

Бостандық пен либерализм заң алдындағы жауапкершілікпен тең тұрады. Адамдар емес, заңдар үстем болуы керек.

Либерализм жекелеген адамдардың «қыңырлығы мен тентектігі» алдында биліктің әлсіздігі ретінде қабылданбауы тиіс.

Жалаң тойшылдықтан, желүшты сөзден ештеңе шықпайды.

Мемлекеттің мемлекеттігі оның өз тағдырына қатысты ең маңызды мәселелерді өз бетінше шеше алуынан танылуға тиіс.

Қазіргі ру-тайпалық идеология — бұл ішкі ұлттық ыдырау мен бағдардан айырылудың өте қауіпті түрі.

Аз қазақтың азаматын ру, жүзге теліп сөйлеудің ендігі жерде ешқандай қисыны келмейді. Мазаққа қалмайық, ұрпақты азапқа салмайық.

Демократия — тежеусіз билеушіліктен де, босбелбеуліктен де толық ада мемлекеттік билікті қажет етеді.

Сан ғасырлар бойы рухани төлтумалықтың Темірқазығы тек зиялылар ғана емес, қара халықтың өзі болып отырған мұндай құбылыс әлемдік тарихта мейлінше сирек кездеседі. Бұл шын мәнісінде қазақ дүниетанымының төл қасиетін орнықтыруда түбірлі ықпал еткен, мазмұны мен болмысы демократияшыл құбылыс болатын.

Менің жеті атама дейінгі жадымда сақталған бабаларымның ерліктері мен жеңілістері, бейнеттері мен жеңістері маған ұдайы дем беріп, өз жолымда кездескен кез келген қиындықты жеңетіндей сенімге жетелеп отырады. Міне, дәл осындай идеология әрбір қазақтың жүрегіне жылу берген.

Демократия — оппозиция қызметіне жол ашу ғана емес, мемлекеттіліктің бір нысаны, қоғамдық-саяси өмір ахуалының бір деңгейі.

Демократияның әдемі тонын жамылып, айнала бере өзгенің қолымен от көсеп, өтірік өзеуреп, жүгенсіздікке жол беру, қоғамды бейберекеттік пен қылмыстың көк тұманына батыру — өзің отырған бұтақты балталаумен бірдей.

... мен тәртіп диктатурасы, дәлірек айтқанда, ұлы мәртебелі Заңның диктатурасы салтанат құрғанын қалаймын!

Әлем алуан қырлы, оның тартымдылығы да осында: ішкі мәні бірдей бола тұрғанымен, демократияның бірдей нысандары жоқ, әр ел міндетті түрде өзіне тән бір ерекшелік қосады.

Бәрі де кезең-кезеңімен, жөнімен, жолымен, қоғамдық дамудың деңгейін жан-жақты ескере отырып жүргізілуі керек. Ең бастысы — ел өмірін демократияландыру эволюциялық жолмен жүзеге асырылуы шарт.

Конституция — кемел келешектің кепілі.

Сайлаудың билікке лайықты адамдардың келуіне көмектесетіні рас, бірақ оның қоғамдық, биліктен әлдеқайда аулақ жүргені жөн кездейсоқ адамдардан қорғауға ешқандай кепілдік бере алмайтыны да ақиқат.

Парламент — саяси мәміле мектебі.

Анық көзім жеткені: билік басындағылардың популизмі де билік басындағыларға қарсылардың популизмінен кем қауіпті емес.

Егер қоғам билікті тек оның сыртқы әлем-жәлемі үшін ұнататындарға сеніп қалса, оңбай қателеседі.

Адам еркін болмайынша — қоғам еркін болмайды. Қоғам еркін болмайынша — ой еркін болмайды. Ойың еркін болмайынша — ісің алға баспайды.

Адамзат өркениеті экономикада — шаруашылық жүргізудің нарықтық тәсілінен, саясатта — демократиядан, идеологияда — пікір алуандылығынан тиімді еш нәрсе таба алған жоқ.

Тек еркін де демократиялық қоғам ғана біздің таяу болашақтағы тұрақтылығымыз бен бақытты өміріміздің кепілі бола алады.

Тарих тәжірибесіне көз жүгіртсек, қандай болмасын демократияңыз елдік мінезге, халықтық қалыпқа, мемлекеттік тәртіпке бой ұсынып отырған. Осы үш нәрсе бойынан табылмаған жерде, демократияның күлі көкке ұшып, демагогияның құбыжығына айналуы күмәнсіз.

Оппозиция — демократияның бір белгісі.

Мен былай дер едім: егер саяси оппозиция болмаса, онда оны болдыруға тырысу керек.

... мен сыңдарлы пікір айтатын дұрыс тұрпаттағы оппозицияшыларды құттықтауға, қолдауға әрқашан әзірмін.

«Егерде өзім бүгін заңға қайшы келсем, заңға қарсы шықсам, онда ертең құқығым табанға басылған кезде менің сол құқығымды кім жақтайды, кім қолдайды?» деп ойлау керек.

Оныншы
тарау

---

*Сенгеңің игілікті
еңбегің болсын*

Адам атына лайықты өмір сүрудің, дәулетті тұрудың мына заманда нарықтан басқа жолы жоқ. Өйткені ол адамды өзін-өзі қамшылауға, жанын жеп жанталасуға мәжбүр ететін, сөйтіп оның бойынан тың қуат табуға итермелейтін жол.

Кәсіпкерлік — азаматтық қоғамның тірегі, тұрақтылықтың кепілі.

Қазір ынтымақтасу мен іскерлік кезеңі.
Қазір адамдардың өмірін жақсартуға
бағытталған шағын қадамның өзі шалқы-
ған даңғаза ұраншылдық пен үдере
үндеушіліктен әлдеқайда маңызды.

Адам мәңгі жасамайды, мәңгі жасай-
тын — оның ісі.

Адамның әр ісі — жасаған барлық жақсылығы мен жамандығы —кейінгі ұрпақтар тарапынан әділ бағасын алмай қоймайды.

Экономикалық бостандықсыз саяси бостандық та болмайды.

Мен әлдебір әдемі қысындардан гөрі ақылға қонымды қарапайым істерді артық санаймын.

Бізге ұлттық буржуазия керек. Ұлттың қалталы адамдары қалыптаспайынша, көп істің қиюы келмейді. Ұлттық буржуазия пайда болса, мемлекет мүддесін ойлайтын адамдар көбейер еді.

Адамдарға ақыл-парасат өз өмірін жақсарту үшін берілген.

Еңбек ет, өзіңді, отбасыңды асыра, бала-шағаңның қамын ойла: өзіңе де жақсы, үкіметке де жақсы.

Ұмтылсаң — ұтарсың.

Ұлттың бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалады.

Жоспардан өмірдің өзі батыл екенін тәжірибеміз көрсетіп отыр.

Ендігі жерде біз тізімнің соңында қалғымыз келмейді.

Алға кеткен әлемдік өркениет көшінің шаңын жұтқымыз келмейді. Ал бұл үшін бәріміз өз күш-қуатымызды, халқымыздың бойындағы барлық парасат пен зият күшін бір жұдырыққа жұмылдырып, оның күллі әлеуетін барынша пайдалануымыз қажет.

Реформа бір күнде жүзеге аспайды. Саяси-әлеуметтік жағдайларға сай әр істің өзінің уақыты, кезеңі болады.

Экономика ғылымға арқа сүйемейінше
бәсекеге қабілетті бола алмайды.

Егер экономика нарықтық болмаса, ол
тоқырауға тіреледі.

Қай қоғамда да адам өз еңбегімен
қадірлі.

Тапқаныңды ғана тарата аласың,
қолыңда барыңды ғана бөліске саласың.

Экономикалық дәулетіміз артпайынша,
рухани сәулетіміз де артпайтынын анық
ұғынуымыз қажет.

Адамдар елдің өмірі қалай өзгеріп
жатқанын өздерінің тұрмыс-тіршілігінен
байқайды.

Нарық — ебі жоқтың ғана еншісін алып,
құтын қашырады, ал алғырдың, амалшыл
адамның несібесін асырады.

Ат төбеліндей ауқаттылар тобы қалың
кедейлер тобынан тым шырқап, оқшау-
ланып кеткен қоғам гүлденіп дамымақ
түгіл, өмір сүрудің өзіне қабілетсіз болып
шығады.

Сенгенің игілікті еңбегің болсын

Сен үшін шенеунік шешім қабылдайтын қоғам — келмеске кеткен қоғам.

Әркім өзінің игілігіне еңбек етсін, сонда мемлекеттің де игілігі артады.

Нарық деген сол — жарысу, жағаласу, бәсекелесу, таласу, тартысу.

Нарық жағдайында фирмалардың, компаниялардың, холдингтердің бәсекелесетіні сияқты, әлемде мемлекеттер де бәсекелесіп жатады.

Мемлекеттің бәсекелестікке қабілетін көрсететін басты нәрсе — экономикасы.

Мемлекет деген, ең алдымен, адамдар. Мемлекет бәсекеге қабілетті болуы үшін, адамдар, яғни бүкіл ұлт бәсекеге қабілетті болуы керек. Ол үшін әрбір адам өзін-өзі қамшылауы тиіс.

Он бірінші
тарау

---

*Дәстүріңді баққаның –
үмітіңді жаққаның*

Әйел — өмір тірегі ғана емес, әйел — өмірдің өзі.

Шығыс халықтарының арасында, жалпы мұсылман елдерінде әйел затын бөлекше бағалайтын, қарындасты қатты құстөрлейтін халықтың бірі де, бірегейі де — біздің қазақ.

Әйел өзін сенімді сезінген жерде —
отбасы да берік, балаларының болашағы
да жарқын.

Жер бетіндегі жақсылық, ізгілік,
қайырымдылық атаулының бәрі де
ананың ақ сүтінен тарайды.

Әйел — бесік иесі. Демек, әйелдің жайы түзелмей — бесігіміз түзелмейді, бесігіміз түзелмей — еліміз толық түзелмейді.

Әйелдің жағдайы қандай болса, қоғамның жағдайы да сондай болады.

Қоғамның даму барысын өмірде — нәзік, көңілде — биік, ал істе — мығым әйелдер қауымынсыз көзге елестету мүмкін емес.

Әйел — ошағымыздың ұйытқысы, Отанымыздың сақтаушысы, береке-бірлігіміздің алтын діңгегі, ұлттық мәдениетіміздің мәйегі.

Рухани қасиеттерді берік ұстанып, қастерлеп сақтаудың үлгісін көрсетуші, айрықша адам — рудың жасы үлкен ақылман ақсақалы болған. Себебі ол тірі тарихқа айналған данышпан ұстаз саналатын. Көшпелілер қоғамында ақсақалдар билігі әлеуметтік ұйым институттарының бірі болып табылады, өмірден өткен ұрпақтар мен көзі тірі адамдар арасындағы өзара рухани байланыстың дәстүрлі дәнекер тетігі ретінде қызмет атқарды.

Демек, біз — ақсақалын ардақтаған, салт-жорасын салмақтаған жасампаз жұрттың ұрпағымыз.

Адам ата-бабасын жамандап абырой таппайды. Бірақ өткеннің жақсысынан үйреніп, жаманынан жирене алмаған ұрпақтың да көсегесі көгере қоймасы белгілі.

Біздің болашағымыз — жастар. Біз жастарды жаңа өмірге бейімдей білуіміз керек.

Біз ұлы жолға шықтық, арманды сапарға аттаңдық. Қолымызда — тәуелсіздіктің көк Туы, Елтаңбамызда — бар халықтың басын біріктіретін киелі шаңырағымыз, арманымызды алға апарар қанатты пырақтарымыз бар.

Блайым, бетімізден жарылқасын!

Үлкен жолдың үстінде бізді атабабаларымыздың аруағы желеп-жебеп жүре берсін!

Еркін елдің ертеңі — кемел білім мен кемел ғылымда.

Тегін дүние мен жатыпшыерлік құндылықтардың бәсін түсіріп, еңбектің мәнін кетіреді, адамды босаңсытып, оның өміршеңдігін төмендетеді.

Мінезіміздің жақсы жағын жалғастықпен сезіне алмағанымыз да, жаман жағынан біржолата безіне алмағанымыз да рас.

Кешегі бабамызбен ғана емес, бүгінгі бағамызбен, ертеңгі шамамызбен де мақтана алатын ұлт болуды ойлауымыз керек.

Өзіне-өзі сын көзімен қарамайтын халық болашағына көп үміт арта алмайды. Біз бойымыздағы озығымыздан үйреніп, тозығымыздан жирене білсек қана өркениетті мемлекет, еңселі ел боламыз.

Әрбір шаңырақ ұрпақты болсын,
ырысты болсын, ырысы жұртқа жұғысты
болсын!

Жаңа құндылықтар жастардың
жүрегіне тезірек жол табады.

Кез келген ел өзінің келешегін өскелең
ұрпағымен байланыстырады.

Еңсесін енді көтеріп келе жатқан біздің еліміз үшін дарынды ұрпақтың орны мүлде бөлек.

Домбыра үніне ұйымаған, жусанды даланың иісін аңсамаған қазақты қазақ деп айтудың өзі қиын.

Жаңа үйдің берекесі қабырғасының қиюымен емес, сол үйдегі теңнің жиюымен, демек, отбасындағы сыйластықпен, татулықпен кіреді.

Отбасында адам бойындағы қасиеттер жарқырай көрініп, қалыптасады. Отанға деген ыстық сезім жақындарына, туған-туысқандарына деген сүйіспеншіліктен басталады.

Біздің жастарымызға мақсаткерлік, болашаққа деген шүбәсіз сенім, мойымас жігер, кез келген істі қолға алуға деген құлшыныс тән.

Дарынды ұрпақ — қарымды ұрпақ.

Жас кезінде үлкен іске құлаш сермеген жаннан жасы ұлғайғанда үлкен нәтиже күтудің өзі бекершілік.

Ертеңін ойлайтын, болашағына үмітпен қарайтын көшелі ел, ең алдымен, ұрпақ тәрбиесіне, шәкірт біліміне ерекше назар аударады.

Қандай байлық болмасын, оның түбі бір сарқылатыны хақ. Сарқылмайтын, терең бойлаған сайын, керісінше, еселеп арта беретін бір байлық бар, ол — білім. Ал білім негізі — мектепте.

Егер сыпайылық адам көркі десек, ол дарынды жастарды одан әрі көріктендіре түседі.

Жастарымыз салт-дәстүрімізді көздің қарашығындай бағып жүретін, көптің көкейіне үміт отын жағып жүретін, адамзаттың озық ой көгінде ағып жүретіндей болуы тиіс.

Он екінші
тарау

---

*Әрелі рухсыз
өркениет жоқ*

Өзіндік төл мәдениетін құрған бірегей көшпелі өркениет бүгінгі күні әлемдік өркениеттер Олимпінен заңды түрдегі орнын иеленіп отыр.

Еуразияның ең бір бай да бірегей мәдениеті — қазақ мәдениеті.

Интеллигенция — ұлттық мүдденің шын жоқшысына айналған әлеуметтік топ.

Шынайы ұлттық сана жоқ жерде ұлттар мен өзге ұлттық мәдениеттерді шынайы құрметтеу де мүмкін емес.

Мәдениет деген ұғым аясында адам онсыз өмір сүре алмайтын аса нәзік құбылыстар тоғысқан.

Мәдениет, ең алдымен, жәдігерлік. Оны ұрпақтан ұрпаққа жеткізуші — зиялы қауым.

Ғылым әлемдегі жаңалық атаулының бәріне ашық та зерек болуға тиіс.

Кез келген мәдениеттің, кез келген өркениет пен дүниетанымның өмір сүруге және өзіне қастерлі көзқарас болуына деген заңды құқығы бар. Бұл — адамзат тарихының барысы айқындаған болмыс. Онымен санасу керек.

Біз әлемдік мәдени құндылықтармен үндес жаңа заманғы қазақтың озық мәдениетін қалыптастыруымыз керек.

Рухани құндылық, биік адамгершілік жоқ жерде үлкен өркениет орнату мүмкін емес.

Талант — Жаратқанның сыйы ғана емес, сонымен бірге өзінің алдындағы, қоғам мен Отан алдындағы жоғары жауапкершілік те.

Жаңа құндылықтар жастардың жүрегіне тезірек жол табады.

Дүние байлық пен жан байлығы сәйкес келгенде ғана бүкіл адамзат мұрат еткен саналы қоғам құруға болады.

Өнерін сүйген, өнерпазын мәпелеген елдің қашанда мәртебесі жоғары.

Бар өнерін бармақтың басына, тілдің ұшына қондырған халқымыздың көп шежіресі, көнекөз естелігі осы әні мен күйінде, жыр-толғауында жатыр.

Ұлы өнерде шектеу де, шекара да жоқ.

Таласа жүріп танылуымыз, қаржыса жүріп шыңдалуымыз қажет.

Ең бастысы — той тойлау емес, ең бастысы — ой ойлау.

Алға қарайтын кез келді. Іске кірісер кез келді. Ерік-жігерімізді танытатын кез келді. Өмірді өзгертетін кез келді.

Өз алдымызда, болашақ ұрпақтың алдында адал болайық, уақыт пен ел тағдыры үшін жауапкершілігімізді ұмытпайық!

Біздің ұрпақ алдында бабалар қол жеткізген игіліктерді сақтау, қайта қалпына келтірілген мемлекеттігімізді нығайту және дүниежүзілік қауымдастық талаптарына сай жаңа сапалық деңгейге көтерілу міндеті тұр.

Адам уақытқа өкпе артпауы керек. Рас, уақыт қиын. Бірақ уақытты таңдамайды, онда өмір сүреді.

Басыңдағы бақытты бағалай алу үшін
оның қадір-қасиетін толық танып-білуің
қажет.

Айқайшыл күшіңмен емес, игілікті
ісіңмен таныл.

Ең бастысы — адам факторы: оның еркі, күш-жігері, табандылығы мен білімі. Өркендеп даму мен тәуелсіздікке аттар табалдырықтың алтын кілтін де осы шамадан іздеген жөн.

Жаңандық тәжірибенің күнгейінен ғана емес, көлеңкесінен де тағылым алу керек.

Біз елеулі түрде артта қалып қойдық, сондықтан асығуға тиіспіз. Біз мейлінше ширғып, әлемді қуып жетуге мәжбүрміз.

Ештеңе де өзінен-өзі аспаннан аяғы салбырап түсе қалмайды. Өсу, тұрақты даму жағдайына жету үшін де белгілі бір кезеңдерден өту қажет. Оларды ешқашан да аттап кете алмайсың.

XXI ғасыр мәдениеттің, ғылым мен ақыл-ой бәсекесінің ғасыры болмақ.

Материалдық игіліктермен ешқандай байланыспайтын руханият, адамгершілік деген даусыз ұлы құндылықтар бар. Олар адам үшін әрдайым басым және негіз қалаушы болып қалады.

Мемлекеттік шекара — тәуелсіздіктің басты белгілерінің бірі. Ел мен елді табыстыратын да — шекара, тартыстыратын да — шекара. Достық та осы жерде көрінеді, қастық та осы жерде көрінеді. Ел жақындығы болмаса, жер жақындығының жақсылығынан гөрі жамандығы басым түспек.

2030 жылы біздің ұрпақтарымыз бұдан былай әлемдік оқиғалардың қалтарысында қалып қоймайтын елде өмір сүретін болады. Олардың Қазақстаны Еуразияның орталығы бола отырып, жедел өркендеп келе жатқан үш аймақтың — Қытайдың, Ресейдің және Мұсылман әлемінің арасындағы экономика мен мәдениетті байланыстырушы буын рөлін атқаратын болады.

Қараңыздаршы: бір шеті Алатау, енді бір қиыры Алтай, тағы бір шеті Атырау сияқты қазақтың үш қиянынан табылған үш «Алтын адам» бір ғана мәдениеттің — біздің бабаларымыздың қолынан жасалған мәдениеттің үлесіне тиеді екен. Бүгінгі жас ұрпақты ұлт мәдениетін ұлықтау рухында тәрбиелеу үшін бұдан басқа қандай дәлел керек.

Бүгінгі қазақ — ұлттық сана деңгейіне
көтерілген қазақ.

Тарихи сенімділік — біздің ұлы
тірегіміз.

Дініміз тәркі, тіліміз ғаріп, мәдениетіміз мүшкіл, өзіміз мүскін халге ұшырадық. Мұндай жағдайда ел намысының қозбауы, ер ашуына мінбеуі мүмкін емес еді.

...Зеңбіректі әскерге найзамен қарсы шапқан көзсіз ерлерді халық әлі күнге ән-жырға қосып, аяулы аттарын ардақ тұтып келеді. Ардақ тұта береді!

Міне, тәуелсіздік таңы атты. Азат ел атандық. Дегенмен атымыз да азат, затымыз да азат болуы үшін әлі де талай шаруа атқаруға тура келеді. Бұл — қайырлы сапар, қасиетті жол. Ол жолдан біз таймаймыз!

Қазақтың халық мақалы: «Шапшаң жүргенге шаң жұқпас» дейді. Сондықтан да бізге — уақыт төреші. Мұратына жүрген жетеді.

МАЗМҰНЫ

Тағылымы терең толғамдар	3
Бірінші тарау	
Жалғыз Отан — тәуелсіз Қазақстан	5
Екінші тарау	
Жер тағдыры — ел тағдыры	25
Үшінші тарау	
Садағаң кетейін, айналайын халқым!	41
Төртінші тарау	
Тәуелсіздік — тәуекелі тұратындардың еншісі	61
Бесінші тарау	
Ана тілі — ұлтымыздың айнасы	79
Алтыншы тарау	
Тарихтан тағылым ала алсақ	107
Жетінші тарау	
Ел бірлігі — асыл қасиет	129
Сегізінші тарау	
Ұлттық намыс — ұлы ұғым	145
Тоғызыншы тарау	
Демократия жарлықпен орнатылмайды	173
Оныншы тарау	
Сенгенің игілікті еңбегің болсын	199
Он бірінші тарау	
Дәстүріңді баққаның — үмітіңді жаққаның	211
Он екінші тарау	
Өрелі рухсыз өркениет жоқ	227

ББК 66.3(5Каз)

Н17

Назарбаев Н. Ә.

Н17 **Ой бөлістім халқыммен.** — Алматы: «Мектеп»
баспасы, 2006. — 248 бет.

ISBN 9965–33–775–6

Бұл жинаққа Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың кітаптарындағы, баяндамалары мен басқа да еңбектеріндегі, алқалы жиындар мен ел аумағының алуан аймақтарындағы әр түрлі кездесулерде сөйлеген сөздеріндегі қанатты қағидалары қамтылып, терең ой-толғамдары мен тұжырымдары топтастырылған.

Сонымен қатар бұл кітап бұрындары жарық көрген «Туған елім — тірегім» (2001) және «Өзекжарды ойлар» (2003) жинақтарының заңды жалғасы. Басылым Елбасының өмірдің сан-саласын қамтитын жаңа ой орамдарымен толықтырылған.

Н $\frac{0803010200—027}{404(05)—06}$ 168—06

ББК 66.3(5Каз)

ISBN 9965–33–775–6

НАЗАРБАЕВ НҰРСҰЛТАН ӘБШҰЛЫ
ОЙ БӘЛІСТІМ ХАЛҚЫММЕН

Құрастырушылар:

Қасымбеков Махмұт, Әлімқұлов Қадыр, Әлібеков Әбдімүтәл

Редакторы **Ә.Оспанова**, *көркемдеуші редакторы* **Ж.Болатов**,
техникалық редакторы **К.Тұрымбетова**, *корректоры*
Р.Көшкінова, *компьютерде беттеген* **М.Құрманбаев**

Баспаға Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің
№ 0000001 мемлекеттік лицензиясы 2003 жылы 7 шілдеде берілген

ИБ № 919

Басуға 24.05.06 қол қойылды. Пішімі 70x100¹/₃₂. Офсеттік қағаз.
Қаріп түрі "Academykaz". Офсеттік басылыс. Шартты баспа табағы
10,07. Шартты бояулы беттаңбасы 20,46. Есептік баспа табағы 2,32.

Таралымы 2000 дана. Тапсырыс №

«Мектеп» баспасы, 050009, Алматы қаласы, Абай даңғылы, 143.